

Bos van Aa versus Oeverzwaluw : Succesverhaal of niet?

Oeverzwaluw : De oeverzwaluw (*riparia riparia*) is een zangvogel uit de familie van de zwaluwen (*hirundinidae*). Hij broedt in kolonies in verticale zandige oevers, aan rivieren, meren en zandafgravingen. Hij jaagt laag boven het water op insecten. De status in Vlaanderen : Hij staat op de Vlaamse rode lijst als *achteruit gaand*. (1)

Het beheer van Vlaamse waterlopen (rechtstrekken van meanders, oeververstevingen e.d.) heeft ertoe geleid dat oeverzwaluwen nog slechts weinig nestgelegenheid vinden in de oevers van beken en rivieren waardoor het broedbestand flink afnam. Een groot deel van de vogels vestigde zich vervolgens in door mensenhand geschapen 'oeverwallen' als zandgroeven en opgespoten terreinen. Dit echter met alle risico's vandien. De meeste van deze gebieden zijn zeer tijdelijk en oeverzwaluwenwanden werden dan ook vaak uit onwetenschap verstoord of vernietigd. Het broedsucces bleef dan ook beperkt.

Bos van Aa : In het jaar 1971 werd er in Zemst aan de grens met Kapelle-op-den-bos een nieuwe zeesluis gebouwd die vanaf 1975 de bestaande oude sluis zou vervangen. Ook de verbreding en verdieping van het kanaal werden uitgevoerd. De hiermee gepaard gaande baggerspecie werd integraal opgespoten op het Bos van Aa . Deze duizenden tonnen zand en slib veroorzaakten een verhoging van een tiental meter boven het maaiveld. Vanaf 1976 werd dan begonnen met de zandwinning. Omdat de onderliggende lagen van het Bos van Aa (dus niet alleen de opgespoten specie) ook bestonden uit homogeen zand, werden deze dan ook prompt bij de ontginning betrokken. Dit terrein was dan ook uitermate geschikt voor broedvogels zoals oeverzwaluw.(2)

Omdat het gebied niet vrij toegankelijk is en juiste inventarisaties dus zeer moeilijk waren/zijn uit te voeren beschikken we enkel over schattingen van het aantal broedparen van oeverzwaluw. Als basis hebben we hier het aantal nestopeningen gebruikt. Goed om weten is dat er reeds enkele kolonies nestelden aan het zeevaartkanaal zelf, juist na de werken . Zo hadden we in Grimbergen in 1979 reeds 25 nesten en in 1980 een kleine kolonie. In Kapelle-

op-den-bos was er in 1982 zelfs een grotere kolonie met 130 nesten. Deze kolonie was gesitueerd in een strook land stroomafwaarts van de nieuwe sluis van 4 meter hoogte, 300 meter lang en 30 meter breed langs beide zijden omgeven door water. De oeverzwaluwen hebben hier gebroed (aan beide zijden) tot ongeveer 1988 wanneer de strook werd afgegraven. Sinds die tijd stegen de aantallen in het Bos van Aa spectaculair. Gedurende vele jaren werden er zelfs een drietal verschillende kolonies opgemerkt in het gebied zelf.

Broedgevallen in Bos van Aa zelf

JAAR	NESTEN	JAAR	NESTEN	JAAR	NESTEN
1985	?	1995	?	2005	65
1986	60	1996	200	2006	100
1987	?	1997	30	2007	135
1988	?	1998	170	2008	50
1989	90	1999	200	2009	25
1990	152	2000	220	2010	60
1991	?	2001	260	2011	0 (?)
1992	25	2002	230	2012	0
1993	129	2003	152		
1994	227	2004	220		

Ondanks de grote hoeveelheid zand en water verliep het broeden toch zelden van een leien dakje. Verstoring alom vanwege de zandwinning, motorcross en dergelijke. Zo werd in juli 1996 de dijk tussen 2 belangrijke plassen volledig met vers zand overgoid waardoor honderden nestgangen van oeverzwaluwen blijkbaar werden bedolven. Begin mei 2002 werd de grootste kolonie van meer dan honderd nestgangen vernietigd door een bulldozer. Onmiddellijk werden toen zowel de NV Waterwegen en Zeekanaal als de groeve-uitbater door Natuurpunt verwittigd van de situatie, en de werken op die plaats werden tijdelijk opgeschort. Omwille van het vroege tijdstip en de mogelijkheid om de nesten iets verder opnieuw te graven werd dat jaar toch terug een succesjaar. Erger was de situatie in 2010. Midden april begon de nestbouw (totaal 60 nesten) in zandbergen van zeer tijdelijke aard. Gemeente Zemst werd gecontacteerd door Natuurpunt om afspraken te maken met de NV Waterwegen en Zeekanaal en de groeve-uitbater. Besloten werd om de zandbergen onmiddellijk af te graven om de vogels de kans te geven nieuwe nesten te maken in een andere wand. Spijtig genoeg was er geen geschikte

plaats meer voorhanden en werd er dus niet gebroed in het bos van Aa. De toenmalige kleine kolonie aan het kanaal in Grimbergen steeg licht van 10 nesten in 2009 tot 36 nesten in 2010. Door het gestaag aanvoeren van niet geschikte grond in het noorden van het Bos van Aa werd er niet gebroed in 2011. In 2012 werd er nog een poging gedaan om toch enkele zwaluwen terug te krijgen door een wand van de buitendijk iets af te steken en de begroeiing te verwijderen, maar meer dan 2 nestholtes werden er niet gevonden. Deze bleken verlaten (nooit gebruikt) bij een controle op 14 juli 2012. Op die dag werden er ook geen oeverzwaluwen opgemerkt tijdens een grondige inventarisatie.

De kolonie naast het kanaal in Grimbergen kalfde grotendeels af door golfslag van de scheepvaart en waar er nog 40 nesten waren in 2011, verminderde het aantal tot 10 nesten in 2012 (en daarmee was dan ook alle nog beschikbare plaats ingenomen).

De glorietijd van de oeverzwaluw in het Bos van Aa was in het begin van deze eeuw waar gedurende de 3 jaar voorbereiding van de Vlaamse broedvogelatlas (van 2000 tot en met 2002) telkens meer dan 200 broedparen werden opgetekend (en dat enkel in de noordelijke helft van het Bos van Aa).

In samenspraak met de groeve-uitbater, Waterwegen en Zeekanaal, ANB, Vogelwerkgroep NWBrabant en het Ringstation IJsedal werden er gedurende vier jaar ringsessies uitgeoefend speciaal voor de oeverzwaluwen. De resultaten zijn te bekijken op de website van vogelwerkgroep NWBrabant www.vogelwerkgroepnwb.be onder de rubriek projecten / broedkansen oeverzwaluw.

Karel Helsen.

Totaal gevangen oeverzwaluwen in de periode 2003-2006

SESSIE	DATUM	GERINGD	NIEUW	CONTROLE	TERUGMELDING
1	14/07/2003	60	57		3
2	31/07/2003	41	40		1
	2003	101	97		4
1	19/07/2004	93	86	5	
	2004	93	86	5	
1	13/07/2005	50	47	3	
	2005	50	47	3	
1	2/07/2006	112	99	10	3
2	16/07/2006	47	42	5	
	2006	159	141	15	3
	TOTAAL	403	371	23	9

Onder CONTROLE verstaat men een aflezing van een geplaatste ring door de ringer zelf, binnen 10 km

Een TERUGMELDING is een aflezing van een ring op meer dan 10 km afstand van de plaats waar de vogel geringd werd. In de praktijk gaat het hier om ringen geplaatst in België door andere ringgroepen of buitenlandse ringen.

De ringsessies van 2003 en 2004 gebeurden voornamelijk in zandbergen die niet omringd waren door water, vlak naast het bedrijf van de groeve-uitbater zelf. Na het verdwijnen van deze zandbergen verplaatsten de zwaluwen zich in 2005 naar de oevers van de kleine eilandjes in de grote plas. Sindsdien (10 april 2006) werd begonnen met kleine beheerswerken uit te voeren (afsteken van wanden en verwijderen van de vegetatie). Omdat de beschikbare plaats om te broeden vanaf dat jaar drastisch verminderde werden de jaren nadien nog kleine beheerswerken uitgevoerd en dit met wisselend resultaat. Opmerkelijk wel is dat de oeverzwaluwen wanden kunnen kiezen die in alle windrichtingen georiënteerd zijn (alhoewel niet alle plaatsen even geschikt zijn – Zuidwest gerichte wanden zijn meer gevoelig voor stormschade). Het voornaamste voor de zwaluwen is dat er bijna loodrechte wanden van geschikte zandkwaliteit beschikbaar zijn en het liefst boven water gelegen voor de veiligheid.

Om de oeverwaluw in Noordwest Brabant nog kans te geven om een stabiele broedkolonie te hebben, dienen er dringend ingrijpende maatregelen te gebeuren en dit liefst in een gebied waar ze een historische aanwezigheid bezitten zoals het Bos van Aa. Het is meer dan vijf voor twaalf... Bij de laatste inventarisatie op 14 juli 2012 werd geen enkele oeverwaluw meer opgemerkt. Tevens werd er uitgekeken naar plaatsen waar, door manuele ingreep, oeverwaluw wanden konden ingericht worden.

Mogelijke en meest interessante plaats is de middelste plas in het centrum van het gebied (tussen de visvijver en de rietplas) waar met beperkte inspanningen twee plaatsen geschikt werden bevonden om een langere wand te maken (alhoewel spijtig genoeg zuidelijk gericht). Andere mogelijkheden zijn het afsteken en opkuisen van de omringende dijk aan de oostzijde (naast de dreef) ter hoogte van de spoelvijver ofwel in het noorden van het gebied. Nog een andere mogelijkheid is een wand maken aan de oostzijde van de grote zuidelijke plas of aan de westzijde van de kleine zuidelijke plas.

Om dit te realiseren voor het broedseizoen in 2013 dienen er zo spoedig mogelijk beslissingen te worden genomen in verband met de beheerswerken voor het gebied.

Bibliographie:

- (1) Wikipedia
- (2) De Wielwaal 1993